

**AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARINI FANDA O'RGANISH**

Umirzakova Nargiza Ismailovna

TATU Nurafshon filiali psixologi
tel: +99890 988-27-07 e_mail: nargizaxon@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'smirlarning ma'naviy javobgarlik darajasini aniqlash, kognitiv-semantik, motivatsion shakllanishini aniqlash, "Axloqiy javobgarlikni, o'z-o'zini baholash" bo'lgan ahloqiy qarashlar aks ettirilgan.

Kalit sozlar: empirik, situation, konseptual, aks ettiruvchi, axloqiy qadriyatlar.

**НАУЧНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ
ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ**

Аннотация: В данной статье отражены нравственные взгляды на определение уровня моральной ответственности подростков, определение их познавательного-смыслового, мотивационного формирования, «Нравственная ответственность, самооценка».

Ключевые слова: эмпирические, ситуативные, концептуальные, рефлексивные, моральные ценности.

**SCIENTIFIC STUDY OF PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF
MORAL VALUES**

Abstract: This article reflects moral views on determining the level of moral responsibility of adolescents, determining their cognitive-semantic, motivational formation, "Moral responsibility, self-esteem".

Keywords: empirical, situational, conceptual, reflexive, moral values.

Kirish

“Xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda shaxsning axloqiy rivojlanishining asosiy nazariyalari va kontsepsiyalari” shaxsning axloqiy va axloqiy rivojlanishi muammolarini ko'rib chiqadi.

Tadqiqotchilarning axloq va axloq haqidagi fikrlari tahlil qilindi. Ko'pchilik tadqiqotchilar axloq amaliy harakatlar bilan bog'liqligini ta'kidlaydilar, har bir shaxs axloqiy tanlov sub'ekti bo'lib, u ham tashqi omillarga, ham shaxsning ichki pozitsiyasiga bog'liq; Axloq - insonning ajralmas xususiyati bo'lib, uning hayotiy faoliyati mazmuni va yo'nalishini ezgulik va haqiqatning umumbashariy tamoyillari asosida belgilab beradi.

Chet el psixologiyasida olimlar intrapsixik axloqiy jarayonlarning rivojlanishiga, axloqiy munosabatlarning shaxsning axloqiy rivojlanishi omili sifatidagi ustuvorligiga e'tibor qaratdilar (S.Freyd, A.Adler, K.Xorni, E.Fromm); sotsializatsiya shaxsning axloqiy rivojlanishining muhim omili sifatida (B.F.Skinner, A. Bandura, J. Rotter); umuminsoniy qadriyatlarni o'zlashtirish (K. Rojers, A. Maslou); xulq-atvorni axloqiy tartibga solishning axloqiy e'tiqodlarning shakllanishiga bog'liqligi (J. Piaget, L. Kohlberg, E. Xiggins, N. Eisenberg).

Axloqiy rivojlanish sohasidagi mahalliy tadqiqotlarning o'ziga xos xususiyati - axloqiy rivojlanish jarayonlarining ijtimoiy va madaniy shartlanishi (L.S.Vygotskiy, L.I.Bojovich, B.S.Bratus, K.A.Abulxanova-Slavskaya va boshqalar).

Tadqiqot natijalari va muhokama.

Shu munosabat bilan 2023-2024 yillarda Samarqand va Farg'ona viloyatida olib borilgan tadqiqotimizning maqsadi o'qituvchilar oilasida tarbiyalangan o'smirlarning ma'naviy

mas'uliyatini shakllantirishning psixologik xususiyatlarini aniqlash edi. O'smirlarning ma'naviy javobgarlik darajasini aniqlash uchun biz kognitiv-semantik, motivatsion shakllanishini aniqlash uchun biz ishlab chiqqan "Axloqiy javobgarlikni o'z-o'zini baholash" va "To'liq bo'lmagan jumlar" usullaridan foydalandik. Eksperimental ish jarayonida biz o'qituvchilar oilasidagi o'smirlar o'rtasida axloqiy javobgarlik to'rt darajada namoyon bo'lishini aniqladik: empirik, vaziyatli, kontseptual va aks ettiruvchi (1-jadval) [1-2].

1-jadval.

O'smirning axloqiy mas'uliyatni tarbiyalash darajasining xususiyatlari

O'smirning ma'naviy javobgarligi tarkibiy qismlarini tarbiyalash ko'rsatkichlari			
Darajalar	Kognitiv-semantik komponent	Motivatsion-ehtiyoj komponenti	Hissiy-faollik komponenti
Empirik	axloqiy mas'uliyatning axloqiy qadriyat sifatidagi mohiyati haqida g'oyalarning etishmasligi	mas'uliyatli lavozimga motivatsiyaning yo'qligi, o'zini mas'uliyatli tutish va axloqiy harakatlar qilish zarurati	mas'uliyatli qarorlar qabul qilish ko'nikmalarining etishmasligi, axloqiy harakatlarni bajarishdan hissiy qoniqish
Situatsion	axloqiy mas'uliyatning mohiyati haqidagi mavhum va tavnologik g'oyalarning mavjudligi	mas'uliyatli xatti-harakatlar bo'yicha vaziyat pozitsiyasi, shaxsiy motivatsiyaning past darajasi	axloqiy xulq-atvor va munosabatga situatsion yo'nalish; sub'ektiv nazoratning tashqi darajasi
Kontseptual	ma'naviy mas'uliyatning mohiyati haqida g'oyalarni shakllantirdi	aniq mas'uliyatli pozitsiya va axloqiy mas'uliyatli xatti-harakatlar uchun shaxsiy motivatsiya mavjudligi	axloqiy jihatdan mas'uliyatli qarorlar qabul qilishda ijobiy hissiy tajriba mavjudligi
aks ettiruvchi	ma'naviy javobgarlik va uni yangi sharoitlarda qo'llash qobiliyati haqida aniq shakllangan bilim	axloqiy mas'uliyatli xatti-harakatlar uchun shaxsiy motivatsiya va o'z-o'zini rivojlantirish zarurati to'g'risida yuqori xabardorlik	yuqori darajadagi aks ettirish; mavjud hayotiy vaziyatlarni hal qilishning axloqiy mas'uliyatli usulini ustuvor tanlash

Xulosa

O'qituvchilar oilasidagi o'smirlarning qadriyat yo'nalishlarini o'rganish natijasida biz 3 guruhni aniqladik: qiymat yo'nalishining etarlicha tabaqalashtirilgan tuzilishiga ega bo'lgan o'smirlar - (16,6%), ularda qiymat yo'nalishining tabaqalashtirilgan tuzilishi shakllana boshlagan - (56,8%). qiymat yo'nalishining tabaqalashtirilgan tuzilishi hali shakllanmagan o'smirlar - (26,6%).

Biz axloqiy qadriyatlarning qadriyat yo'nalishlari tizimidagi o'rnini o'smir tomonidan berilgan daraja bilan aniqladik. Tahlil shuni ko'rsatdiki, terminal (82%) va instrumental (91%) qadriyatlar toifasida o'smirlarning aksariyati axloqiy qadriyatlarni eng muhim deb bilishadi (5 ball bilan). Shunday qilib, biz o'qituvchilar oilasida tarbiyalangan o'spirinlarda me'yoriy xulq-

atvorga ustuvor e'tibor qaratilib, axloqiy qadriyatlar yuqori darajada rivojlanganligini aniqladik [3, 4, 5].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Sh.Mirziyoyev – “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz”. Toshkent, “O‘zbekiston” – 2017. 157-158-betlar
- 2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “Respublika iqtisodiyotiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4300 – son qarori.
- 3.2019–2023 yillarda Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetida talab yuqori bo‘lgan malakali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. PQ-4358-son. 2019-yil 17-iyun
- 4.Abdurahmon Jomiy. Tanlangan asarlar. – T: Adabiyot va san’at nashriyoti, 1971. – 354b.
5. Абрамова Г.С. Возрастная психология. Учеб. пособи для вузов М.: Академический проект. Альма Матер, 2005. – 698с.